

НАУКОВІ ЧИТАННЯ В ЕТНОЛОГІЧНОМУ ЦЕНТРІ ІНСТИТУТУ МФЕ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО НАН УКРАЇНИ

У грудні 2003 року в Києві у приміщенні Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України відбулись Перші етнологічні читання „Тіло як феномен культури”, організовані Етнологічним центром зазначеного інституту. Автори ідеї та основні організатори читань – наукові співробітники Етнологічного центру Олена Боряк та Марія Маєрчик.

Ранкове засідання привітальним словом відкрила директор інституту член кореспондент НАН України, доктор іст. наук Ганна Скрипник. Доповіді учасників читань можна поділити на чотири тематичні групи: історія соматичних досліджень; дослідження тілесності; семантика органів тіла; маніпуляції з тілом.

Олена Боряк розповіла про наукові концепції і підходи соматичних студій в українській та світовій науці (“Людське тіло в традиційній культурі (до історії вивчення проблеми)”). Тут важливо згадати Катерину Грушевську (про жіноче тіло), Ніцше, Фуко (теза про поступову руйнацію тіла), Далі (увага до підсвідомого), Мері Дублас (тіло як кордон, тілесна орієнтація здоров’я).

Про тілесність говорила Наталя Лисюк (“Про міфологію мимовільних фізіологічних реакцій”). Предметом її досліджень була семантика фізіологічних речовин, тіні, голоду, холоду, сверблячки і под. Андрій Топорков, відомий російський учений, у доповіді “Символіка тіла в російських замовляннях XVII–XVIII ст.” продемонстрував, як замовляння “видозмінюють” тіло. Воно набуває світоносності, уміщуючи сонце, місяць, зорі, може мандрувати всесвітом, перебуваючи при цьому на землі. Сакральним центром тіла є серце – найпоширеніший об’єкт, на який спрямована дія замовляння. Єдиним персоніфікованим станом у замовляннях є тоска, яка пов’язана із доскою (цікавий образ – тоска под доскою, що означає “похований живцем”). Розуміння тіла формують принципи наївної анатомії. Маргарита Жуйкова ознайомила присутніх із лінгвістичними спостереженнями над дієсловом сохнути (Східнослов’янські предикати любовної магії: сохнути. Історія, референція та семантика). Основна логіка цього слова у замовляннях – не калічити людину. Олександра Бріцина наголошувала на важливості жестів при записуванні етнологічного матеріалу: чим більше ми поцінуємо виконання, тим важчим стає записування, виникає потреба у нових засобах фіксації (“Про “мову тіла” та “мистецтво слова”: Жест у традиційній комунікації”). Ігор Юдкін продемонстрував результати порівняльних етимологічних студій над деякими словами, пов’язаними із тілом (“Соматична семантика за етимологічними матеріалами”).

Були заслухані три доповіді про органи тіла. У поле зору Олександра Пригаріна потрапила борода, зокрема заборона на гоління у різні історичні періоди, штраф за знищення бороди, поховання безбородих (“Борода та її знакові функції в уявленнях старообрядців Подунав’я”). Володимир Сироткін навів цікаві факти, коли міфопоетичні уявлення традиційного суспільства допомагали у юридичних справах, наприклад, вірування, що коли вбивця підходить до трупа, то з померлого потече кров (“Голова людини в юридично-обрядовій символіці”). Про спорідненість волосся із рослинністю та іншими природними об’єктами, про семантику лисини розповіла Галина Бондаренко у доповіді “Дід лисий, баба голомоза. Символіка та семантика волосся в традиційних уявленнях українців”.

Чотири доповіді були присвячені дослідженням маніпуляцій, які проводять із тілом у традиційній культурі. Марія Маєрчик зробила досить переконливу спробу довести, що кожен елемент одягу по-новому формує тіло, за одягом людини можна було досить точно розповісти про її соціальний, сімейний статус. Без одягу тіло перестає бути собою, набуває інших характеристик (“Одяг як символічне тіло (на матеріалі української традиційної культури)”). Одразу три доповіді розкривали семантику тілесних покарань у традиційній культурі: Василь Балужок “Семантика деяких фізичних випробувань під час ініціацій”; Олександр Курочкін “Тілесні покарання: ритуал субітки та інші методи етнопедагогіки насильства”; Ірина Коваль-Фучило “Тіло як об’єкт покарання у чарівній казці (на прикладі польських народних казок)”.

м.Київ